

spelregler inte ha påverkat resultaten, men det tror jag det många gånger har gjort. Medan svenska analytiska filosofer haft en benägenhet att undervärdera *Bibelns*, de kristna traditionernas och de religiösa upplevelsernas betydelse, har svenska analytiska teologer på motsvarande sätt haft en tendens att övervärdera betydelsen av sina egna personliga förutsättningar. Detta märktes inte minst under tro- och vetandebatten i början på 1950-talet och den nästan lika intensiva debatt som följde utgivandet av Bertrand Russells *Varför jag inte är en kristen* i slutet på samma decennium. Det är först på senare år som svenska filosofer och teologer verkar ha insett att det finns fler alternativ än ateism och kristendom att ta hänsyn till.

Både titeln på Bergströms nya bok, tonen och framställningssättet påminner en hel del om Sören Halldéns bok *Universum, döden och den logiska analysen*, som kom ut första gången 1961 och sedan dess getts ut och tryckts om flera gånger, vilket vittnar om att den funnit sin publik bland studenter och en intresserad allmänhet.

Jag tror att Bergströms bok också kan komma att läsas och uppskattas av många, både av tvivlare och troende. Detta beror inte bara på att han valt — för de flesta — mycket intressanta frågor, utan kanske framför allt på hans sokratiska och ofta humoristiska sätt att närma sig de eviga frågorna. Hans ambition har varit att boken skall kunna läsas av i stort sett vem som helst. Han har försökt undvika att drunkna i detaljer, tekniska utredningar, idéhistoriska referenser, och hans sätt att undvika att namnge kända filosofer blir i vissa fall mycket roliga.

I förordet och på bokens baksida ger författaren exempel på eviga frågor som diskuteras i boken, men jag tror att en enkel uppräknig av de femton kapitlens rubriker ger en mera rättvisande bild av bokens innehåll. Han diskuterar i tur och ordning följande ämnen: döden, framtidens oundviklighet, handlingsfrihet, livets mening, verklighetens natur, förnuftiga tankar, andras upplevelser, evigt liv, människovärde, absolut sanning, animalisk kost, tankens kraft, jagets karaktär, möjliga världar och varats obegriplighet.

Även om jag inte håller med om alla av Bergströms slusatser, är det i de flesta fall möjligt att följa hans resonemang och han vinner ofta poänger med sin lågmälda humor. Det är egentligen bara på ett ställe som jag satt ett frågetecken. Det är när han i kapitlet om möjliga världar slutar med att säga: «Det lönar sig nog inte att spekulera mer om detta. Det låter som dålig teologi. Eller kanske kort och gott: som teologi» (s. 186).

Även om jag kan hålla med om att mycket av den teologiska litteratur som jag läst har varit dålig eller i många fall svår att förstå, så ger det ändå ett nonchalant intryck att påstå att teologi per definition är att lik-

ställa med «dålig teologi». Det tycker jag är dålig stil och en oförtjänt känga i baken på många seriösa teologer, som i sina resonemang utgår från föreställningen att det existerar ett eller flera högre väsen, som vi visserligen inte kanske kan *vet* så mycket om, men som vi ändå kan resonera om.

Denna spricka i fasaden kanske vittnar om att Bergström egentligen inte är så öppen och tolerant som han vill ge sken av. Med utgångspunkt från Bergströms publikationslista, verkar han ju inte precis ha förläst sig på teologisk litteratur. Så man undrar hur han kommit fram till sin ståndpunkt. Bortsett från det har Bergström skrivit en mycket läsvärd och stimulerande bok och förlaget kunde gott ha kostat på boken en ytterligare korrekturläsning och en innehålls-förteckning.

Stefan Andersson

Svante Nordin: *Ingemar Hedenius. En filosof och hans samtid. Natur och Kultur 2004. 563 sid.*

Svante Nordins nya bok om Ingemar Hedenius, som ingår i Vitterhetsakademiens serie *Svenska lärde*, kan ses som en fortsättning och fördjupning av hans tidigare bok om svensk filosofi *Från Hägerström till Hedenius. Den moderna svenska filosofin* (1984). Den utgör också det senaste bidraget till en växande litteratur om Hedenius och den s.k. «tro och vetande-debatten», (se min artikel «Tre böcker om Ingemar Hedenius» *Svensk Teologisk Kvartalskrift*, 2/2003) som enligt vissa postmoderna svenska teologer (se t.ex. Mattias Martinsons artikel «Nio teser om kritisk religionsvetenskap i dagens Sverige» i *STK 4/2004*) anses passé och i väsentliga stycken vara «... en tradering av en förlegad problembild» (s. 153). Huruvida kravet på att ha goda skäl för vad vi håller för sant blivit omodernt eller inte, skall jag inte gå in på här, utan bara konstatera att Nordin skrivit en mycket intressant och väldokumenterad bok om en av Sveriges mest inflytelserika filosofer under 1900-talet. Även om Nordin naturligtvis bygger sin framställning på Hedenius egna publicerade skrifter och andras, har han också använt sig av sakkunnigutlåtanden och överklaganden, men framför allt utnyttjat ett omfattande brevmaterial som han använt med framgång.

Nordins bok är mycket mer än en gängse biografi. Författarens ambition har varit att «... förstå Hedenius utifrån hans egna förutsättningar och i hans egen tid. Jag vill genomföra en historisering av gestalten, se honom på distans, i imperfektum. Detta utesluter inte en moralisk bedömning, men biografens metod måste vara en moralisk pointillism, som söker sanningen

genom den samvetsgranna sammanställningen av nyanser» (s. 11).

Vare sig Nordin ger sig in på psykologiska, filosofiska eller kulturhistoriska analyser präglas hans resonemang av en balanserad och kritisk inlevelse. Hedenius var uppenbarligen en person med mycket starka känslor och råkade lätt i affekt. Liksom den filosof — Bertrand Russell — som enligt Nordin hade det största inflytandet på honom (s. 354 och 514) intog han ofta den något paradoxala attityden att hata en gud vars existens han sade sig tvivla på. H. S. Nyberg skrev mycket träffande: «Det finns ingen Gud och Hedenius är hans profet» (s. 518). Detta hat riktades i hög grad mot det icke-existerande objektets försvarare.

För den som vill psykologisera denna attityd ligger det nära till hands att misstänka ett bakomliggande djupt oupplost Oidipuskomplex. Det är också vad Sven Stolpe är inne på i sin recension av Hedenius bok *Helvetesläran* (1972) när han skriver att: «Hedenius rasar endnu i 60-års aldern som en ung, fornærmert og fortryckt skoledreng.» Stolpes tolkning kan enligt Nordin «... te sig lockande... Men den är uppenbart en förenkling och den har inget verkligt stöd i vad Hedenius själv sagt om saken» (s. 36).

Även om det fanns ett gymnasialt drag i Hedenius kritik av kristendomen och dess försvarare, kunde han ju i sak ha haft rätt, men i så fall lär vi aldrig få veta det, vilket vi bör få, om de som tror på den dubbla utgången visar sig ha rätt. Huruvida denna ungdomliga sida av Hedenius skall ses som något positivt eller som något negativt, beror ytterst på tycke och smak. I det långa loppet hade nog Hedenius emellertid vunnit fler anhängare för sina övertygelser, om han resonerat mera sakligt och utelämnat de personliga påhoppet.

Det kan inte råda någon tvekan om att Hedenius kritik av kristendomen påverkade den stora allmänheten, men dessutom var det flera svenska teologer som gjorde Hedenius kritik till utgångspunkt för sitt eget teologiska tänkande, som t.ex. Jarl Hemberg, Anders Jeffner och Hampus Lyttkens. Men hans inflytande på svensk filosofi var kanske ännu större. Under påverkan av vännen Anders Wedberg övergav Hedenius med tiden Uppsalafilosofins metoder till förmån för idéer de fann hos två engelska filosofer: Bertrand Russell och G. E. Moore. Det var deras syn på begreppsanalys som kom att leda in Hedenius på nya banor. Även om Russell och Moore intresserade sig för olika områden inom filosofin, hade de en gemensam syn på vad filosofi bör gå ut på och det är i första hand att finna definitioner för de grundläggande begreppen och då särskilt skilja mellan sådana begrepp som går att definiera och sådana som är odefinierbara, dvs. omöjliga att analysera i andra termer, som t.ex. begreppen «tid» och «god».

Den 28 november 1947 utnämndes Hedenius till professor i praktisk filosofi i Uppsala. Nu hade han nått en sådan maktposition att han på ett mycket påtagligt sätt kunde vara med och se till att endast «renläriga» anhängare av den nya vetenskapliga filosofin fick framgång i Sverige. Även om han själv inte var någon baddare på symbolisk logik och sällan använde sig av den, var det den som nu upphöjdes till måttstock för vad som var vetenskapligt. Med åren insåg han emellertid logikens begränsningar och oroad sig för att filosofins historia inte gavs tillräcklig uppmärksamhet.

Hedenius uppfattades länge som radikal och de unga lyssnade på honom. Våren 1967 talade han vid en artistafton för Russell-tribunalen på Moderna Museet i Stockholm och sa att «USA bär skulden för Vietnamkriget» (s. 354). Detta väckte en hel del ont blod, men Russell belönade honom med ett tackbrev, som hittills varit okänt för Russellforskningen, för hans insatser. Trots Hedenius syn på Vietnamkriget var hans syn på kommunismen inte populär bland den nya vänstern. Han började nu uppfattas som reaktionär, något som han hade svårt att smälta.

Hedenius skrev nästan 30 böcker och ett stort antal debattartiklar i *DN*, som hade stort genomslag. Han kände personligen en stor del av den svenska kultur-eliten, och på sina 524 sidor hinner Nordin gå igenom mycket intressant, som jag inte haft utrymme att gå in på här.

Nordin avslutar sin bok, som säkerligen kommer att läsas med stor behållning av många, med orden: «I hela sitt liv sökte han det omöjliga, försoningen med tillvarons grundvillkor. Han fann den aldrig.» Men det är många som med Hedenius och Russells inställning till sanningen funnit inspiration att inte tro på något för vilket vi saknar goda skäl.

Boken är försedd med ett 20 sidor långt personregister; den vore också värd ett lika heltäckande sakregister.

Stefan Andersson

Erik C. Owens, John D. Carlson, Eric P. Elshstain (eds.): *Religion and the Death Penalty. A Call for Reckoning*. xxiv + 294 sid. William B. Eerdmans, Grand Rapids 2004.

Denna bok, en samling av tjugo artiklar, till stor del emanerande från två konferenser i Chicago 2002, är fast förankrad i och återspeglar sin tid och sitt rum. Alltså, scenen är USA och tiden det tidiga 2000-talet. Några händelser återkommer också gång på gång, attentatet i Oklahoma City 1995 med dess påföljande avrättning av Timothy McVeigh 2001, attentaten i